

het antwoord niet klaar – laat staan een museale verbeelding daarvan. Ik pleit dan ook voor een sectorbreed ‘open source’ museumbeleid, waarin creativiteit optelt, de canon ter discussie kan worden gesteld, en institutionele scheidslijnen worden doorbroken.

Susan Legêne is hoofd Museale Zaken van het Tropenmuseum te Amsterdam en hoogleraar Nederlandse Cultuurgeschiedenis, in het bijzonder de bestudering der voorwerpen (KOG/UvA).

Een verhalenlab voor nieuwkomers

Migranten en het behoud van de eigen culturele identiteit

De politiek ziet gedwongen inburgering tegenwoordig als de manier om met migranten om te gaan. Dat het kan ook anders kan, laat het Amsterdamse Imagine Identity and Culture zien.

‘One way or another every country is a multicultural society today, containing ethnic, religious or linguistic groups that have common bonds to their own heritage, culture, values and way of life. Cultural diversity is here to stay – and to grow’, stelt het UNDP, het ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties, in zijn jaarlijkse rapport.¹ Het UNDP houdt een tegendraads pleidooi voor het recht op het behoud van de eigen culturele identiteit. In een periode waarin de nationale politiek – met haar focus op de gedwongen inburgering van migranten – vooral het failliet van de multiculturele samenleving verkondigt.

Ook Imagine Identity and Culture, een nieuwe culturele instelling in Amsterdam-Zuidoost, laat een tegengeluid horen. Imagine IC vult het dominante beeld dat er over migranten en hun inburgering in Nederland bestaat aan met het beeld dat culturele groepen hier zelf van hebben. Met ‘beeld’ wordt hier niet alleen de maatschappelijke beeldvorming over migranten bedoeld, maar ook letterlijk beeldmateriaal als foto, film en video. Imagine IC maakt archiefmateriaal over de Nederlandse migratiegeschiedenis toegankelijk voor het grote publiek. Tegelijkertijd stimuleert het de productie van nieuwe beeldverhalen. Het accent ligt hierbij op verhalen over en door de oudste generaties migranten in Nederland en op beeldproducties van jongeren, die zich onbegrensd laten inspireren door meer culturen dan die van herkomst alleen. Met behulp van ICT-programma’s, in workshops video en fotografie laten zij hun visie op hun leven in Nederland zien.

Imagine IC is kortom een verhalenvanger: het verzamelt persoonlijke geschiedenissen van mensen en legt hun vertellingen vast in audiovisuele en digitale producties. Hun beeldverhalen brengen actuele onderwerpen binnen migrantengroepen voor het voetlicht, Imagine IC geeft deze een plaats in het maatschappelijke debat over culturele diversiteit. Maar hoe werkt dit in de praktijk? Hoe communiceert Imagine IC met zijn doelgroepen? En hoe brengt het hun verhalen naar het grote publiek?’

Het publiek als adviseur Het activiteitenprogramma van Imagine IC richt zich op een divers publiek van gemengde culturele herkomst (zowel autochtoon als allochtoon) en van alle leeftijden. Wat hen onderling verbindt, is het thema

migratie. De komst naar Nederland, de verandering van nieuwkomer naar ingezetene, iedereen kan zich er wel een bepaalde voorstelling van maken. Voor de migrant begint de gedeelde geschiedenis al bij het besluit om naar Nederland te vertrekken, voor de ontvangende gemeenschap pas op het moment dat de nieuwkomers in Nederland arriveren, terwijl het leven van latere generaties in het teken van beide gebeurtenissen staat.³

Om meer voeling te krijgen met specifieke publieksgroepen werkt Imagine IC dikwijls met projectadviseurs. Hun deskundigheid kunnen zij ontleen aan hun professionele achtergrond – denk aan wetenschappers, programmamakers of kunstenaars –, maar ook aan hun levenservaring. Het project **Levensverhalen** is een groeiende collectie videoportretten van eerste generatie migranten in Nederland. **Levensverhalen** boort bijna alle voornoemde velden van expertise aan.⁴ In nauwe samenspraak met een breed samengestelde stuurgroep van televisiemakers, migratiehistorici en **oral history**-experts is een interviewprotocol ontwikkeld en zijn de interviewers en respondenten geselecteerd. In 2002 is vervolgens een eerste reeks van zestien interviewvideo's opgenomen.⁵

Directe aanleiding voor het project was de urgentie om de verhalen van de eerste generatie voor het nageslacht te behouden, voordat zij te oud zijn om nog te kunnen vertellen. Want de eerste generatie wil zijn verhaal graag doorgeven: om te kunnen overleven als gezin, familie en uiteindelijk als groep. Om deze reden is begonnen met de oudste en grootste migrantengroepen in Nederland: Indische Nederlanders, Molukkers, Turken, Marokkanen en Surinamers. Mensen kregen ruim de tijd (de videoportretten duren anderhalf tot soms wel twee uur) om in de eigen taal over hun leven te vertellen. Samen geven de verhalen een kleurrijk beeld van de hedendaagse Nederlandse multiculturele samenleving.

Punt van kritiek van jongere bezoekers op de eerste portrettenserie is dat de emotionele aspecten van de inburgering in Nederland – universele, herkenbare thema's – te veel op de achtergrond blijven. Daardoor sluiten de interviews onvoldoende aan bij hun belevingswereld. Terwijl de overdracht van kennis en ervaringen aan volgende generaties juist een belangrijke doelstelling van het project is. Klaarblijkelijk is bij deze eerste serie de informatiebehoefte van professionals te zeer de leidraad geweest. Voordat aan een nieuwe opnamereeks wordt begonnen, zal het interviewprotocol daarom op aanwijzing van een kritisch jongerenpanel worden aangepast. De rol van het publiek als adviseur houdt met andere woorden nooit op.

Verder ondersteunt Imagine IC de ontwikkeling van **grassroots**-initiatieven, die raken aan de overkoepelende thema's migratie en culturele diversiteit. Dit betekent dat Imagine IC zijn expertise, locatie en technische faciliteiten aan lokale initiatiefnemers ter beschikking stelt. Om nog een voorbeeld te noemen: nakomelingen van de families Ceder en Zwarthout, familienamen die zijn afgeleid van de plantages waarop hun voorouders leefden, werken aan een reconstructie van hun familiegeschiedenis en tradities. Imagine IC faciliteert zoveel mogelijk hun familiebijeenkomsten – en zal straks de bijbehorende familie verhalen in zijn digitale beeldbank opnemen. Meer in het algemeen geldt dat de samenwerking van Imagine IC met sleutelfiguren en zelforganisaties is gestoeld op het principe van wederkerigheid. In ruil voor hun inspanningen, het beschikbaar stellen van hun kennis en netwerken kunnen zij een beroep op Imagine IC doen. Zo heeft Imagine IC tijdelijk onderdak

geboden aan enkele dakloze Afrikaanse kerken – in het kader van een serie interreligieuze ontmoetingen tussen geloofsgemeenschappen uit Amsterdam-Zuidoost. Maar mag iemand er bijvoorbeeld ook zijn verjaardag vieren? Het beginsel van wederkerigheid plaatst Imagine IC voor het steeds terugkerende dilemma in hoeverre de plannen van zijn partners bij de eigen doelstellingen moeten aansluiten. Hier zal telkens opnieuw een belangenafweging moeten worden gemaakt.

Fruitmachines en datawolken Ook bij de presentatie van verhalenthema's is de persoonlijke belangstelling van het publiek richtinggevend: bezoekers moeten zo veel mogelijk zelf kunnen bepalen wat zij willen zien. De interactieve dvd **Gladys' clan** van documentairemaker Marc Schmidt voorziet in deze behoefte.⁶ In de kroniek van de Antilliaanse familie Blijden praten drie generaties vrouwen (moeder Gladys, haar dochters en kleindochters) over hun band met Curaçao en hun leven in Nederland. Daarnaast halen zij herinneringen op aan belangrijke momenten uit de recente Antilliaanse en Nederlandse geschiedenis. De gebruiker kan zijn eigen route bepalen door de familiechroniek; **zappen** tussen verschillende tijdsperiodes, generaties, historisch en eigentijds beeldmateriaal. Door de illusie van zelfsturing – een illusie omdat alle mogelijke verbanden en zijpaden immers al van tevoren door de maker zijn uitgedacht – maakt de bezoeker zich het materiaal meer eigen.

De digitale presentatie van de eerdergenoemde collectie **Levensverhalen** speelt hier eveneens op in. Studenten van de masteropleiding mediavormgeving aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) ontwikkelden een associatief geïnspireerd zoekstelsel, waarmee de gebruiker naar eigen inzicht door de tientallen uren videomateriaal kan **browsen**. Hiervoor zijn de portretten opgedeeld in korte, kernachtige videofragmenten, beschreven en ten slotte ontsloten in een databestand op drie variabelen: de persoon (de geïnterviewde), het onderwerp (brede thema's als werken, wonen, familie of levensbeschouwing) en de tijd (het leven in het land van herkomst, de reis, de beginperiode in Nederland tot en met het hier en nu). Een verborgen vierde variabele is de context waarin het verhaal wordt verteld: het programma doet de gebruiker suggesties aan de hand voor gerelateerde videofragmenten.

De presentatie combineert de ordening van de fruitmachine – een willekeurig aanbod van informatie – met het principe van de datawolk. Datawolken bestaan uit clusters informatie die bepaalde eigenschappen met elkaar delen, in dit geval de voornoemde variabelen. Door bepaalde elementen uit het informatiecluster te selecteren, vormt de gebruiker steeds nieuwe clusters elementen met een onderlinge samenhang. Het datawolk-model stimuleert de gebruiker verder te kijken dan zijn eerste voorkeur hem misschien zou ingeven. Het programma plaatst de fragmenten in wisselende perspectieven, door steeds nieuwe verbanden te leggen tussen culturen, personen en hun gespreksonderwerpen. In dit gefragmenteerde aanbod van de interviews schuilt overigens wel een nieuw gevaar: het kan zappedrag bij de gebruiker bevorderen, waardoor de presentatie betekenisloos wordt.

Wat rekenen migranten zélf tot hun migratiegeschiedenis: wat vertellen zij aan hun kinderen en kleinkinderen over hun komst naar Nederland?

Het project **X-pats** gaat nog een stap verder. In dit project wordt aan de hand van documentatiemateriaal uit gevestigde archieven, foto's en egodocumenten uit privé-collecties onderzocht wat migranten zélf tot hun migratiegeschiedenis rekenen: wat vertellen zij aan hun kinderen en kleinkinderen over hun komst naar Nederland? In samenspraak met vertegenwoordigers van zelforganisaties is gekozen voor de volgende deelonderwerpen, oplopend in de tijd: Molukse woonoorden in de jaren '50-'60, Turkse gezinshereniging in de jaren '70-'80 en Marokkaanse huwelijkspartners vanaf de jaren '90 (meer specifiek de keuze van in Nederland opgegroeide mannen om een bruid uit Marokko te trouwen). Beeldmateriaal over deze onderwerpen wordt voorzien van uitgebreide beschrijvingen, gebaseerd op interviews met direct betrokkenen. Samen vormen zij de basis voor een presentatie op het internet, onderverdeeld naar de drie subthema's. Op ieder moment kan de websitebezoeker van het gebaande pad afwijken en een zijweg inslaan, bijvoorbeeld ingegeven vanuit zijn interesse in een bepaalde verteller of voor een specifiek onderwerp. Belangrijker nog is dat hij voortdurend wordt uitgenodigd om nieuwe informatie aan de presentatie toe te voegen. In het gastenboek kan hij zowel reacties op de verhalen bij de foto's achterlaten als eigen materiaal **uploaden**. De bezoeker beïnvloedt zo niet alleen de samenstelling van de webpresentatie, maar kan ook direct nieuwe verhalenthema's agenderen. De positie van de bezoeker is hierdoor fundamenteel veranderd: hij is van toeschouwer programmamaker geworden. De ervaring leert echter dat dit proces doorgaans niet vanzelf gaat: Imagine IC moet het publiek blijven opzoeken om mensen tot een eigen bijdrage te verleiden. Om meer bekendheid aan **Xpats** te geven, zal bijvoorbeeld het Moluks Historisch Museum speciale verhalenbijeenkomsten in het land moeten organiseren.

Verhalen aan tafel In 2005 zal Imagine IC het proces van interactie met de bezoeker zelf tot onderwerp van een tentoonstelling maken. In het **Verhalenlab** wordt geëxperimenteerd met verschillende manieren van losmaken, vastleggen, vertellen en presenteren van persoonlijke verhalen. Een van de verhalenprojecten die bezoekers uitproberen, is de Verhalentafel. De Verhalentafel is ontwikkeld door Waag Society voor Het Twiskehuis in Amsterdam-Noord. Aan dit meubelstuk halen bewoners van het verzorgingshuis gemeenschappelijke herinneringen op. Via ingebouwde computerschermen is het mogelijk historisch audiovisueel materiaal te bekijken uit de recente Nederlandse geschiedenis, uiteenlopend van beelden van de watersnoodramp in 1953 tot en met een optreden van Wim Sonneveld. Eventueel kunnen bewoners hun eigen gesproken commentaar toevoegen en later terughoren via de Verhalentafel. De eenvoudige gebruikersinterface is speciaal ontworpen om drempels voor het gebruik van nieuwe technologieën weg te nemen.

Imagine IC zal de Verhalentafel inzetten voor eigen doeleinden. In 2005 en 2006 maakt de Verhalentafel een tournee langs Indische, Molukse, Antilliaanse, Afro-Surinaamse en Hindoestaanse seniorenhuizen. Hiervoor wordt de inhoud van het historisch filmarchief aangepast aan de multiculturele praktijk. In het archief worden

allereerst beeldfragmenten opgenomen die zowel vanuit het Nederlandse perspectief als voor migrantengroepen betekenis hebben – denk aan huishoudelijke voorlichtingsfilms waarin Indische en Molukse vrouwen les krijgen in aardappels schillen of aan de opening van de eerste hindoetempel. Daarnaast worden er gebeurtenissen toegevoegd die vooral in de herinnering van de betrokken groepen zijn gegrift. Voorbeelden hiervan zijn de eerste Pasar Malam Besar in de Dierentuin in Den Haag of fragmenten uit een van de eerste Bollywoodfilms die in Nederland werden vertoond.

Op iedere locatie blijft de Verhalentafel een paar maanden staan. Bewoners krijgen eerst volop gelegenheid om zelf het beeldarchief te raadplegen. Later worden hun verhalen onder begeleiding van een medewerker van Imagine IC opgeslagen in een digitaal verhalenarchief, aangevuld met foto's van de verteller. Imagine IC geeft de Verhalentafel dus niet alleen een andere inhoud, maar breidt het concept uit door 'gevangen' beeldverhalen ook op andere plaatsen in te zetten. Voordat de Verhalentafel op reis gaat, wordt het meubel in het Verhalenlab eerst getest door het publiek.

Met het **Verhalenlab** is de cirkel rond. Publieksgroepen van Imagine IC zijn actief betrokken bij de ontwikkeling, de uitvoering, de inhoud en ten slotte ook de evaluatie van het activiteitenprogramma. Hiermee benadert Imagine IC zijn streven naar een podiumfunctie voor en door migrantengroepen in Nederland; een initiatief dat zich museum noch archief wil noemen, maar dat een ontmoetings- en presentatieplatform voor subculturen in Nederland wil zijn.

Bibi Panhuysen is projectmanager bij museum Imagine Identity Culture in Amsterdam-Zuidoost

- 1 UNDP, Human Development Report 2004: Cultural liberty in today's diverse world, 2.
- 2 Gebaseerd op mijn eigen ervaringen als projectmanager bij Imagine IC.
- 3 Edy Serie (2004) 'Verhalen schieten met een tjies'. In: L. van der Linden en B. Panhuysen (red.), Verhalen vangen. Verzamelen, ontsluiten en

- presenteren van immaterieel erfgoed (Amsterdam), 30-31.
- 4 Levensverhalen is ontwikkeld op initiatief van Fatusch Productions, een onafhankelijk audiovisueel productiebedrijf van documentaires en televisieprogramma's in Utrecht.
 - 5 Naast programmamakers van Fatusch Productions hebben wetenschappers van het

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) en het Koninklijk Instituut voor Taal, Land en Volkenkunde (KITLV) zitting in de stuurgroep.
- 6 Gladys' clan is een productie van Holland Harbour Productions BV in samenwerking met Imagine IC.